

turní antropologií, rozvinul Moritsch v obsáhlém sborníku pod svou redakcí a pod obecným názvem *Vom Ethnos zur Nationalität* (Od etnosu k národnosti) jako osmnáctý svazek řady Wiener Beiträge zur Geschichte der Neuzeit z roku 1991. Po příchodu na univerzitu v Celovci roku 1993 se vztah národů, regionů, národnostních skupin a menšin stal jednou z hlavních oblastí Moritschova pracovního úsilí. Věnoval tomuto problému také řadu přednášek a seminářů v dvojjazyčném vzdělávacím středisku korutanské diecéze katolické církve v Tainachu. Sborníku *Der Austroslavismus. Ein verfrühtes Konzept zur politischen Neugestaltung Mitteleuropas* (Austroslavismus, předčasná koncepce nového politického uspořádání střední Evropy) z roku 1996 předeslal Moritsch výrok českého historika Františka Palackého, že by se Rakouské císařství muselo vytvořit v zájmu Evropy a humanity, kdyby již neexistovalo. V tomto směru spolupracoval Moritsch také se slovinskými historiky na přípravě *Alpen-Adria-Geschichtsbuch* (Alpsko-jaderská kniha dějin), ale definitivního vydání tohoto sborníku se již nedočkal.

Historikové z Rakouska a dalších zemí střední, jihovýchodní a východní Evropy vysoko oceňují památku a dílo svého kolegy a přítele Andrease Moritsche.

Prof. Dr. Arnold Suppan
Univerzita Vídeň

Josef Václav Scheybal

*31. 12. 1928 v Kristiánově
u Frýdlantu – †28. 9. 2001
v Jablonci nad Nisou

V symbolickém dnu 28. září 2001, na svátek sv. Václava, opustil řady českých

etnologů J. V. Scheybal, zanícený, nesmírně pracovitý, ukázněný a skromný badatel, jedinečný specialista v oboru dokumentární národopisné kresby, dobrý člověk a obětavý kolega všech, kteří žádali o pomoc a radu.

Josef Václav Scheybal vyrůstal v rodině vynikajícího sběratele a znalce lidové kultury Josefa Scheybala, v prostředí laskavém, inspirativním a vysoce náročném na intelektuální růst mladého chlapce. Právě díky příkladu a záměrnému výchovnému působení otce získal J. V. Scheybal základní vědomosti o lidové kultuře a také lásku k tomuto nezastupitelnému fenoménu české národní kultury. Díky vlivu matky orientoval svůj zájem ke kresbě a k lidovému výtvarnému projevu. Když se po záboru pohraničních území Československa v roce 1938 rodina uchýlila do Turnova, dostal se talentovaný chlapec do společensky pulzujícího lokálního prostředí, které žilo současnou kulturou i tradicemi zájmu o vysoké a také lidové umění. S tímto koutem Českého ráje zůstal svázán i po roce 1948, kdy rodina přesídlila na nedaleký Sychrov. Na Turnovsko pravidelně zajížděl i po roce 1966, kdy se jeho domovem stala bývalá fara v Jablonci nad Nisou.

Turnovsko trvale ovlivnilo intelektuální směřování J. V. Scheybala. Prostedí kulturně vyspělého města, rodiště historiků Josefa Pekaře a Josefa V. Šimáka, podněcovalo: malíř Karel Vik, grafik Karel Kinský, pedagog a spisovatel Jan Knob a další osobnosti spojené s tehdejší Turnovskem prohlubovali již probuzené zájmy studenta. Zde se poprvé J. V. Scheybal seznámil, právě prostřednictvím aktivit svého otce, i s terénní výzkumnou prací – orientovanou jednak k soupisu a dokumentaci lidové architektury, jednak k záchraně uměleckých památek severočeského regionu (soustředovaných do

státní umělecké sbírky v sychrovském zámku – po roce 1945). Díky svému otci získal cit pro sběratelství a také reálné zkušenosti s dokumentací uměleckých sbírek a literárních památek. Když v roce 1947 maturoval, byl rozhodnut o volbě své budoucí odborné dráhy.

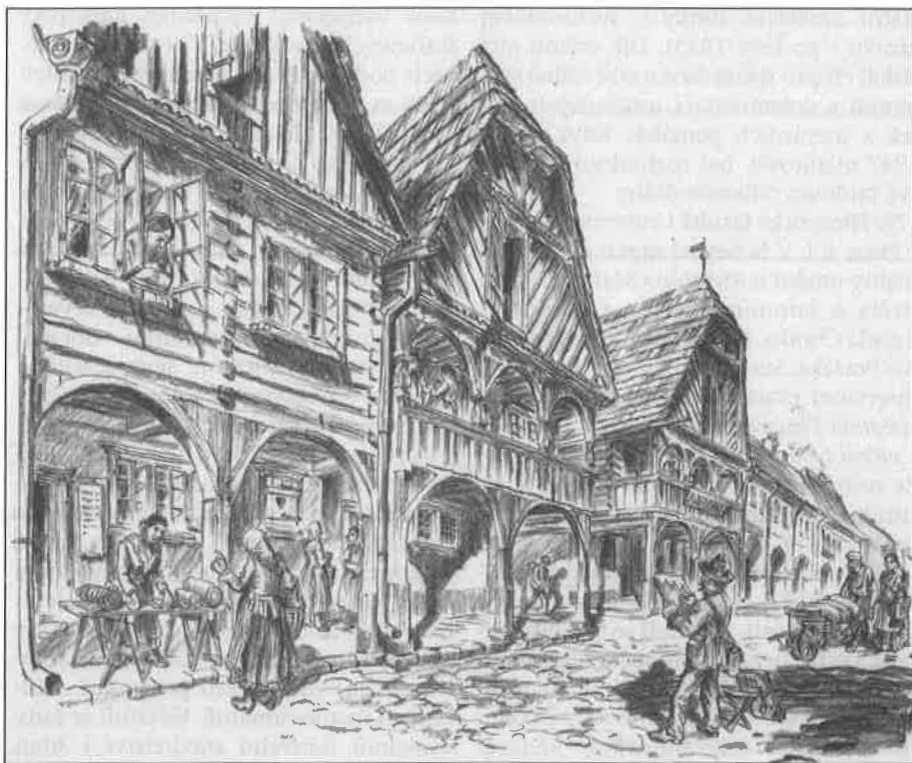
Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze si J. V. Scheybal zapsal dva obory: dějiny umění u Antonína Matějčka, Jana Květa a Jaromíra Pečírky a národopis u Karla Chotka, Drahomíry Stránské a Viléma Pražáka. Studium ukončil v roce 1952 disertační prací na téma *Lidový dům ve středním Pojizeří a v Podještědí. Příspěvek k určení typů severočeské lidové architektury*. Ze svého rozhodnutí se navrátil do kolonitního severního Pojizeří s vůlí nezávisle pracovat na poznávání kultury tohoto krásného kraje. Vrátil se se záměrem zprostředkovávat dosažené poznatky odborné i širší veřejnosti. Rozhodl se pro nesnadnou cestu nezávislého badatele, cestu v 50. a 60. letech neobvyklou. Uchoval si svobodu své odborné orientace za cenu maximálního uskomňování. Věnoval se cele osobitě pojaté výzkumné činnosti zaměřené na studium lidové architektury a lidového umění. Dobrovolná spolupráce na pořádání a katalogizaci unikátních sbírek, vytvořených jeho otcem, a současně trvalá spolupráce s muzei středního a severního Pojizeří a Podkrkonoší zprostředkovaly J. V. Scheybalovi dobrou sumu znalostí muzejní práce. Těchto znalostí využil na svém prvním a konečném pracovišti – v Severočeském muzeu v Liberci, kde působil v letech 1965 až 1988.

Když v roce 1965 nastoupil J. V. Scheybal jako odborný pracovník do Severočeského muzea, převzal zodpovědnost za národopisné sbírky a fondy z oblasti umění a uměleckého průmyslu. Posléze se stal vedoucím celého historického oddělení. Za dvacet tři let svého půso-

bení vybudoval vynikající kartotéky sbírkových předmětů. V těchto kartotékách podchytil také památky Severních Čech in situ, především památky lidové architektury. Jeho práce sbírkotvorná, ale neméně i jeho podnětná práce výstavní, prezentující muzejní fondy i další dochované památky severních Čech, profilovaly činnost muzea. Svě úsilí o kultivaci muzejní práce neomezil J. V. Scheybal ovšem pouze na Severočeské muzeum. Iniciativu obracel i k ostatním muzeím severočeského regionu – z osobního zájmu a v rámci tak cenných přátelských kontaktů.

Ve své badatelské práci se J. V. Scheybal orientoval především na studium lidové architektury, i když jeho zájem trvale poutalo také lidové umění a artefakty lidové hmotné kultury. Terénní výzkumy, které svým způsobem poznamenávaly jeho badatelské úsilí, realizoval z vnitřní touhy po poznání: v rámci vlastní iniciativy i v rámci výzkumných programů zaštitěných institucionálně. Účastnil se řady výzkumů lidového stavitelství i širěji pojatých záchranných výzkumů, které v padesátých a šedesátých letech organizovaly Národopisná společnost československá, Státní fotoměřický ústav, Státní památkový ústav a Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV. Stal se uznávaným terénním pracovníkem. V terénním výzkumu pokračoval i jako pracovník Severočeského muzea – a ani tehdy se neomezoval pouze na severní Čechy. Cíleně, v souvislostech institucionálně zaštitěných výzkumů i v souvislosti připravovaných publikací o lidové architektuře, vstupoval do jiných oblastí Čech, a také Moravy, Slezska a Slovenska.

Při výzkumné práci J. V. Scheybal uplatňoval a rozvíjel své výborné kreslířské schopnosti. Na základě takto získaných zkušeností znovu „objevil“

Patrové roubené domy v Sobotce, kresba Josefa V. Scheybala

národopisnou dokumentární kresbu a definoval ji jako jednu ze základních technik etnografické výzkumné a dokumentační práce. V rovině výtvarné navázal na umělecké dílo Jana Prouška, Karla Vika a Adolfa Kašpara, k jejichž kreslířskému odkazu se hlásil jako k inspiračnímu zdroji. Národopisnou dokumentární kresbu však pochopil jako specifickou odbornou činnost, postavenou na dvou rovnocenných principech: na principu přesnosti a technické instruktivnosti zobrazení a na principu dokonalosti výtvarného projevu. Národopisná kresba v jeho pojetí znamenala výzkumnou techniku, jejímž cílem bylo zdokumentování zkoumaného jevu v poznávací celistvosti,

tedy ve struktuře materiálu, konstrukčních prvcích, funkci a sociálním ukotvení. Znamenala kombinaci kresby celku, vybraných detailů konstrukce i výzdoby, a také slovní doprovod, vyžadující informace o názvech, účelu, umístění, časové projekci a sociálním ukotvení vlastníků. Takto pojatou kresbou dokázal J. V. Scheybal překonat limity dokumentární fotografie. Národopisné kresby J. V. Scheybala jsou dnes soustředěny především v rodinném archivu a v Etnologickém ústavu AV ČR, ale tvoří také součást sbírkových fondů Národopisného muzea v Praze a regionálních muzeí severních Čech. Byly prezentovány na řadě výstav v Praze, Třebízi, Kouřimi, Turnově,

Jičíně, Hořicích, Liberci a také v dalších lokalitách severních, východních a středních Čech. Především se však staly, právě pro dokumentární i výtvarnou hodnotu, nosnou částí řady knižních publikací – vydaných J. V. Scheybalem i dalšími autory.

Knižně a časopisecky zveřejněné práce soustředil J. V. Scheybal k šesti tématickým okruhům, které současně reprezentují jeho měnící se odborné směřování. Svě prvě knižní publikace a také řadu studií, napsaných v 50. a 60. letech, věnoval dílu malířů severočeského regionu (A. Kašpar, 1957; J. Prousek, 1957; K. Vik, 1958; M. Votrubec, 1964; M. Švabinský, 1998). V šedesátých až osmdesátých letech to však byly především umělecké památky severních Čech, které ho zaujaly (*Památky Jablonecka*: spolu s J. Scheybalovou a B. Benešem, 1969; *Umění lidových tesařů, kameníků a sochařů v severních Čechách*: spolu s J. Scheybalovou, 1985). K zásadním odborným přínosům osmdesátých let patří jeho analýza kramářské písně jako specifického masového media doby a zprostředkovatele informací v širokých vrstvách obyvatelstva venkova i měst (*Senzace pěti století v kramářské písni*, 1990). V posledním desetiletí života se pak J. V. Scheybal cílevědomě orientoval na vlastivědné reflexe svých rodných, kulturně bohatých a krajinně malebných severních Čech (*Kraj kolem Jizery*, spolu s J. Scheybalovou a D. Jakoubě, 1995; *Krajem skla a bižuterie*: spolu s J. Scheybalovou, 1998).

Zájem o lidovou architekturu nasházel, na rozdíl od ostatních zájmů, trvalé místo v publikační činnosti J. V. Scheybala. K tomuto významnému fenoménu tradiční lidové kultury přistupoval vždy z pozice etnografa a současně citlivého výtvarníka. Přínosem jsou zejména jeho poznatky o patrovém domě (severočes-

kém, slovenském) a o podstávkách jako svébytném konstrukčním prvku lidového stavitelství. Přínosem jsou i jedinečná zobrazení lidových staveb v jejich mnohotvárné podobě. Právě pro tuto výjimečnou pozici výborného výtvarníka a etnografa – znalce lidových staveb se stal spoluautorem řady významných publikací, které dnes představují základní sumu znalostí o lidové architektuře Čech, Moravy a Slezska (*Lidové stavby v Pojižeří*: spolu s J. Šolcem, 1960; *Větrné mlýny na Moravě a ve Slezsku*: J. Vařeka, 1967, 1982; *Lidová architektura. Encyklopedie*: V. Frolec a J. Vařeka, 1989; *Západočeská vlastivěda – Národopis, 1990; Klíč od domova. Lidové stavby východních Čech*: L. Štěpán a J. Vařeka, 1991; *Podstávkový dům v Čechách*: spolu s J. Scheybalovou a J. Vařekou, 1992). Ze stejné pozice se podílel i na některých slovenských monografiích (*Banická dedina Žakarovce*, 1956; *Horehronie*, 1974).

J. V. Scheybal byl svázán s významnou etapou dějin české etnologie, s etapou soustředěného mapování mizejících podob tradiční lidové kultury 19. století a reziduí dochovaných z předchozího vývoje. Do tohoto badatelského směřování zasáhl svou výzkumnou i publikační činností. Jeho osobním vkladem je definování národopisné kresby jako specifické techniky etnografického výzkumu. V povědomí současníků je jeho odkaz spojen s řadou vědních specializací: etnografie, kulturní historie, dějin umění, památkářství, muzeologie. Navždy však zůstane v paměti jako vynikající ilustrátor, kreslíř a malíř.

Mirjam Moravcová, Jan Štoviček

Děkujeme PhDr. Janě Scheybalové za poskytnuté informace a cenné materiály.

K biografii J. V. Scheybala:

Vařeka, Josef: Jubilejní pozdrav PhDr. Josefu Scheybalovi. *Český lid*, 80, 1993, s. 340–343. Zde výběrová bibliografie prací a výstavní činnosti J. V. Scheybala za léta 1950–1993.

Procházka, Lubomír: PhDr. Josef V. Scheybal – malíř-kronikář lidových kameníků a kamenosochařů. Článek věnovaný autorovým sedmdesátinám a výstavě jeho kreseb v Hořicích, jedné z největších a nejlépe aranžovaných – u příležitosti 115. výročí sochařsko-kamenické školy. *Časopis Kámen*, 5, 1999, 3.

Rubešová, Marie: Stezkami dědictví. *Chalupář a chatař*, 10, říjen 2000, s. 46.

Jakoubčová, Vladimíra: Nosil v srdci záskutí Českého ráje a Pojizeří. *Krkonoše*, č. 4, duben 2000, s. 30–31.

Vařeka, Josef – Scheybalová, Jana: Za Josefem V. Scheybalem (30. prosince 1928 – 28. září 2001). *Český lid*, 89, 2002, s. 61–62.

Samšínák, Karel: Odešel PhDr. J. V. Scheybal. *Od Ještěda k Troskám*, 2002, s. 5–8.

Harvan, Vlastimil: Na slovíčko s J. V. Scheybalem. Rozhovor u příležitosti vydání monografie o turnovském rodákovi, malíři Miloši Votrubcovi. *Krajské noviny Příboj*, 11. 4. 1965.

Kaván, Jaroslav: Kdo je J. V. Scheybal. Opožděná gratulace ke čtyřicátinám. *Noviny Jablonecka*, 26. 11. 1969.

Šumberová, Olga: Most přes propast času. Povídání o rodinné tradici, dokumentaci lidových památek a výstavách. *Náš domov – páteční příloha Zemědělských novin*, 15. 8. 1980.

Mikolášek, Vladimír: Piješ-li ze studny... Josefu Scheybalovi k jeho zítřejším narozeninám. Povídání o sběratelských zálibách předků, o setkání s malíři, o národopisu a kreslení. *Krajské noviny Příboj*, 30. 12. 1988.

Mikolášek, Vladimír: Vyznání lásky k domovu. Povídání o předcích, o jabloneckém domově, o knihách, kreslení a výstavách. *Časopis Krkonoše – měsíčník o přírodě a lidech*, 11, 1994.

Plessingerová, Alena – Vařeka, Josef: Několik slov o autorovi kreseb. *Stezky dědictví... Kalendář na rok 2001*.

Vzpomínka na Milana Stuchlíka

(*28. 7. 1932 ve Vídni – †22. 12. 1980 v Belfastu)

Vědecké osobnosti, které zasáhly do vývoje české etnologie druhé poloviny 20. století a poznamenaly její postupně se měnící tvář, nemají být zapomenuty. K výrazným badatelům této epochy nesporně patřil sociální antropolog PhDr. Milan Stuchlík, CSc., člověk myslivý, rozhodný, osobně statečný a čestný.

Milan Stuchlík nastoupil svou odbornou dráhu na počátku padesátých let. Tehdy syn vídeňských Čechů, drobných živnostníků, které osud a hledání pracovního uplatnění zavedly záhy po narození syna do Československé republiky – zprvu do Zlína (1933), po skončení druhé světové války do Prahy (1946) a poté do Teplic (1947), se stal studentem Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Za svůj studijní obor si zvolil národopis, od počátku ovšem odhodlán věnovat se obecné etnologii. Milan Stuchlík patřil k etnologům, kteří svá studentská léta prožili v doznívající atmosféře poválečné euforie, v atmosféře, jež dosud navozovala vědomí perspektiv a možností sebeuplatnění v znovu se rozvíjející vědecké práci a současně evokovala vědomí povinnosti obohacovat společnost. K nabídnuté šanci v pojetí tehdejších studentů etnologie (či přesněji v dobovém vyjádření „národopisu“) náležela i volba směru badatelského zájmu